

УДК 94:[327:323.1](477:4)19":001-051Бочковський О. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2022.22-23.3592>
ORCID ID: 0000-0001-9685-3953

“ОРІЄНТ ЧИ ОКЦИДЕНТ”: ПРОБЛЕМА ВИБОРУ УКРАЇНИ У ТРАКТУВАННІ ОЛЬГЕРДА БОЧКОВСЬКОГО

Зоя БАРАН

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: zoja_baran@ukr.net

У численних працях українського вченого (за його ж ідентифікацією) Ольгерда Бочковського (1885–1939) тема поневолених націй, зокрема проблема визначення власного історичного простору для української спільноти, стала наскрізною. Досліджуючи так зв. неісторичні нації – поневолені народи, вже в 1916 р. виокремив три фази у процесі їх національного відродження: відродження культури (повернення до рідної мови та її розвиток), економічна емансипація, політизація руху в напрямку до автономії або самостійності. Заперечував ідею загальноросійської єдності, вважаючи, що український народ має всі підстави для створення незалежної держави. Визначив труднощі, що існували для її реалізації: географічне розташування України, яка становила межу між Європою та Азією, виконуючи фактично функцію запілля для Європи; розкол України та протилежний історико-політичний розвиток Наддніпрянщини і Західної України; відсутність єдності серед українського політикуму. Позитивні прогнози щодо майбутнього України вчений давав лише за умови, що сформується модерна українська нація. Незалежна та демократична Україна, яка мала стати кристалізаційним центром Східної Європи, на переконання О. Бочковського, це умова світового миру і безпеки народів.

Ключові слова: безпека, Бочковський О., геополітика, “Пан-Європа”, Паневропейський союз, Україна.

Проблема геополітичного вибору України надалі залишається актуальною, зокрема через відсутність консолідації серед української політичної еліти. До визначення ролі України у світі неодноразово зверталися представники вітчизняної політичної думки вже на початку ХХ ст., як Михайло Грушевський¹, Юрій Липа², В’ячеслав Липинський³, Степан Рудницький⁴ та інші. Свої міркування

¹ Див.: Віталій Тельвак, “Росія та Європа в історіософському дискурсі й історіографічній спадщині Михайла Грушевського” в книзі *Historia – Mentalność – Tożsamość. Rosia i Europa Zachodnia w polskiej i ukraińskiej historiografii XIX i XX wieku*. Pod redakcją E. Koko, M. Nowak i L. Zaskilniaka. (Gdańsk: Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, 2013), 298–306.

² Див.: Зоя Баран, “Геополітичні ідеї Юрія Липи в сучасному вимірі” в книзі *Refleksje o przeszłości, spojrzenie na współczesność. Monografia*. (Kraków: Wydawnictwo Drukarnia Styl Anna Dura, 2018), 392–405.

³ Див.: Віталій Масненко, “Україна, Польща, Росія у системі цивілізаційних координат: візія В’ячеслава Липинського” в книзі *Historia – Mentalność – Tożsamość. Rosia i Europa Zachodnia w polskiej i ukraińskiej historiografii XIX i XX wieku*, 307–323.

⁴ Див.: Зоя Баран, “Україна між Сходом і Заходом в інтерпретації Степана Рудницького” в книзі *Historia – Mentalność – Tożsamość. Rosia i Europa Zachodnia w polskiej i ukraińskiej historiografii XIX i XX wieku*, 324–330.

щодо дилеми “Схід–Захід” подав також український науковець, громадсько-політичний діяч, автор понад 500 наукових праць Ольгерд Іполит Бочковський (1885–1939). Політолог народився в Херсонській губернії в польсько-литовській родині, однак ідентифікував себе як українець⁵. Дослідники його творчості вважають, що усвідомлення України як Батьківщини сформувалося у нього під впливом історіософської концепції Михайла Грушевського⁶. Вже в 1905 р. він виїхав до Кракова з мрією оселитися у Парижі – місці “революційної Мекки для всіх тих, хто мусів тікати від безпросвітньої столичинської реакції”⁷. Але в силу обставин опинився у Празі де вивчав філософію в університеті. До кінця першого десятиліття початку ХХ ст. його громадсько-політична активність не мала чітко вираженого національного забарвлення та носила антиімперський, тобто антиросійський, характер. Учений згадував: “Європа від молодих років була моєю духовною батьківщиною. Я ніколи не поділяв ні слов’янського, ні революційного месіянізму Росії. З московської в’язниці царату я тікав в Європу, немов додому”⁸. Під впливом чеського політика Томаша Масарика почав займатися науковими студіями у сфері націології, зацікавився національними рухами та проблематикою національного питання. Досліджуючи так зв. неісторичні нації⁹, задовго до чеського історика Мірослава Гроха¹⁰, в 1916 р. О. Бочковський виокремив три фази у процесі їх національного відродження: 1) “суто культурний характер” національного пробудження, проявом чого стало повернення до рідної мови та її розвиток; 2) економічна емансипація у напрямку визволення з-під економічного гніту, гасло “Свій до свого по своє”; 3) політизація руху в напрямку до автономії або самостійності¹¹.

Громадську та політичну діяльність О. Бочковський активізував у міжвоєнні роки: 1918–1923 рр. – секретар Західно-Українського дипломатичного представництва, 1923–1932 рр. – очільник катедри соціології та націології економічно-кооперативного факультету Української Господарської Академії в

⁵ Ірина Каневська, “Ольгерд Іполит Бочковський – нарис біографії” в книзі *Ольгерд Іполит Бочковський, вибрані праці та документи*, т.1. (Київ: Україна Модерна, Дух і Літера, 2018), 11–13, 35.

⁶ Ірина Каневська, “Ольгерд Іполит Бочковський – нарис біографії”, 34.

⁷ Цит. за: Там само, 16.

⁸ Там само.

⁹ О. Бочковський так пояснював термін неісторичні нації: “по ідеології державно-пануючих народів ці поневолені неісторичні народи-плебейці були низшим родом національного матеріалу, “історичною масою”, яка мала статися погноєм для культурно-національного розвитку сих народів-патриців” (Ольгерд Бочковський, “Фінляндія і національне питання” у книзі *Ольгерд Іполит Бочковський, вибрані праці та документи*. Том 1, 378).

¹⁰ Чеський історик і політолог Мірослав Грох (1932 р.н.) у 60-х роках ХХ ст. запропонував періодизацію розвитку національних рухів, умовно виділивши три стадії: наукову (академічну), культурницьку та політичну (Miroslav Hroch, *Social reconditions of national revival in Europe. A comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations*. Translated by Ben Fowkes. (New York: Cambridge University Press, 1985), 23, 25–26).

¹¹ Ольгерд Бочковський, “Фінляндія і національне питання”, 407–408.

чеському місті Подебради, 1933 р. – голова Українського “Голодового Комітету” у Празі, де також видавав двотижневий інформаційний бюлетень чеською мовою “Голод на Україні”. Міжнародного резонансу набув його відкритий лист до прем’єр-міністра Франції Едуарда Ерріо¹², котрий після офіційного візиту в радянську Україну в серпні-вересні 1933 р. (у розпал Голодомору 1932–1933 рр.), заявив, що не бачив голоду в Україні. О. Бочковський намагався аргументами переконати політика в його помилкових судженнях, підкреслюючи, що країна “саме конає в агонії, дотла виснажена божевільними експериментами та сектантським маніяцтвом московської червоної диктатури”¹³.

Власне тема поневолених націй, а зокрема проблема визначення власного історичного простору для української спільноти, стала наскрізною у творчості О. Бочковського. Його зацікавлення українською проблематикою ще більше загострилися після завершення Першої світової війни та у зв’язку з появою на світовій карті СРСР, як спадкоємця Російської імперії. Геополітичні ідеї та прогнози вченого щодо політичного майбутнього Української держави надзвичайно актуальні і сьогодні.

Геополітична складова

Розглядаючи проблему вибору “Схід чи Захід”, політолог звернув увагу на політико-географічне розташування України. О. Бочковський у своїх розмірковуваннях спирався на студії багатьох європейських (Фрідріх Ратцель, Альбрехт Пенк, Рудольф Челлен, Ервін Ганслік¹⁴, Сідней Герберт¹⁵) та українських (Михайло Драгоманов, Степан Рудницький, В’ячеслав Липинський, Омелян Терлецький) учених. О. Бочковський наголосив, що географічне становище України відіграло дуже важливу роль та мало безсумнівний вплив на історію українського народу. “Україна була тією межовою країною, вона була запіллям Європи на порозі Азії”¹⁶, – підкреслював учений. Він вважав, що “Україна – не лише межова країна, але це країна без меж, отже, країна коридорного... типу... “перекотиполе”. На своїй північно-східній периферії Україна географічно відкрита. А оскільки сусідами її на Сході були азійські кочівники, то

¹² Ольгерд Бочковський, “До п. Едуарда Ерріо. Отвертий лист проф. О.І. Бочковського” в книзі *Ольгерд Іполит Бочковський. Вибрані праці та документи*. Том 1, 105–108.

¹³ Там само, 105.

¹⁴ Австрійський географ Ервін Ганслік (1880–1940), на якого покликався О. Бочковський, вважав, що Центральна Європа не мала кордонів, а була транзитною територією між Сходом і Заходом (Див.: Otilia Dhand, *The idea of Central Europe. Geopolitics, culture and regional identity*. (London, New York: L. V. Tauris, 2018), 66).

¹⁵ Сідней Герберт (1886–1967) – викладач університетського коледжу з міста Абериствіт (на заході Велсу, Сполучене Королівство Велика Британія та Північна Ірландія). О. Бочковський посилався на працю “Нації та їхні проблеми”, в якій англійський політолог, зокрема, наголошував на взаємозалежності географічного розташування, природних умов та урядування (Sydney Herbert, *Nationality and its problems*. Assistant lectures, University college of Wales, (Aberystwyth, London: Methuen and Go.LTD, 1920), 24).

¹⁶ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націоналізму” в книзі *Ольгерд Іполит Бочковський, вибрані праці та документи*. Том 2, 828.

зовсім зрозуміло, що природно-географічно беззахисна саме з цього боку Україна стала улюбленим майданом для їх безнастанних наїздів...¹⁷. А безмежні природні багатства України скеровують у її бік “увагу сторонніх імперіялізмів, а передовсім найближчих географічних сусідів, що завдяки цьому стали історичними ворогами національно-визвольних та самостійницьких змагань українського народу”¹⁸. Його твердження співзвучні з візіями В. Липинського, О. Терлецького, С. Рудницького. Зокрема О. Терлецький вважав, що Україна, розташована на кордоні між культурною Європою та степовою Азією, стала тим “заборолом”, який захистив від кочовиків усю західноєвропейську цивілізацію¹⁹. С. Рудницький визначав Україну як “країну кордонів”, яка розвивається на межі трьох світів: західно-європейського, орієнтально-мусульманського та кочового азійського: “Тут стикаються зі собою раси, культурні круги, народи. Україна – це не тільки гранична країна, це також країна границь”²⁰. О. Бочковський звернувся до праці Михайла Драгоманова “Історична Польща та великоруська демократія”, в якій політик XIX ст. підкреслював, що “географічно-історичні умовини країн поміж Балтійським і Чорним морем спричинили те, що там народи, відкинуті від морського узбережжя, мусіли наштовхуватися один на другого з наявною шкодою для себе”²¹.

О. Бочковський заперечував т. зв. ідею “руської єдності” (в російській історіографії відома як “общерусская идея”, “триединый русский народ”²²). Учений звернув увагу на визначені німецьким географом Альбрехтом Пенком (1858–1945) у праці “Природні кордони Росії. Матеріал до політичної географії європейського Сходу” природно-географічні райони в європейських межах колишньої царської Росії, які відокремлені антропогеографічно від Московщини: Фінляндія, Балтика, Литва, Конгресова Польща, Білорусь, Україна, Бессарабія. Він цитує географа: “Варязька зона відділяє москалів від білорусів, так і від українців, а між цими останніми справжнім кордоном є поліські болота”²³. А. Пенк стверджував, що з антропогеографічного боку Україна від Московщини

¹⁷ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 829.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Омелян Терлецький, *Історія Української держави у 2 т. Том 1. Княжа доба*. (Нью Йорк: видавництво Чарторийських, 1972), 241, 246–247. О. Бочковський покликається на праці О. Терлецького “Вплив природи на історію України”, “Україна заборолом культури й цивілізації перед степовиками”, 1930.

²⁰ С. Рудницький, “Українська справа зі становища політичної географії” в книзі *С. Рудницький, Чому ми хочемо самостійної України*. (Львів: Світ, 1994), 116.

²¹ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 821.

²² Докладніше див.: Тамара Полещук, “Українська чи “спільноросійська” (“общерусская”) культура: з історії українсько-російських інтелектуальних дискусій останніх десятиліть XIX – початку XX ст. ”, *Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск: на пошану професора Романа Шуста. За ред. Ігора Підкови, Руслана Сіромського, Романа Тарнавського*. (Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019), 741–758.

²³ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 821.

є визначально відокремлена²⁴. О. Бочковський вважав, що С. Рудницький (“Українська справа з становища політичної географії”, 1923) також застосував цей метод для визначення України як географічної та антропогеографічної індивідуальності на Сході Європи²⁵.

О. Бочковський наголошував, що “Трагізм України полягає в тому, що найбільшими її ворогами були та, на жаль, є саме сусідні слов’янські народи”²⁶. В цьому контексті найбільшою небезпекою він вважав утворення в 1917 р. більшовицької Росії: “Натомість хронічно-історична небезпека з боку Москви загрожувала саме молодій Українській державі більшовицькою інвазією і ставила проблему її політичної самостійності перед Гамлетівським питанням “Бути чи не бути?”. Якщо взагалі з погляду історичної ретроспективи тяжко собі уявити Україну з російською орієнтацією, то в ту добу позиція її майже відрухово була протимосковською”²⁷. Вчений підкреслював, що Україна з давніх часів мала тісні, безпосередні зв’язки з Західною Європою, а увесь розвиток країни впродовж XIX–XX століть – “до революції 1917 року був визначений послідовним поступом західно-європейських суспільно-політичних ідей на українському ґрунті”²⁸.

О. Бочковський вважав, що географічне значення України особливо зросло після завершення Першої світової війни та “національно-політичної активізації Азії”²⁹.

Місце та роль України у світі

Першу світову війну представники політичної, економічної та інтелектуальної еліти Західної Європи сприймали як прояв глибокої кризи європейської цивілізації, а тому активізувалася дискусія щодо шляхів її подолання. Ідея об’єднати країни континенту була однією з таких виходів. Найактивнішу роль у її пропаганді відіграв Паневропейський Союз, який у Відні 1923 р. заснував Ричард Куденгофе-Калергі (1894–1972). Він вважав, що Європа повинна об’єднатися у конфедерацію – Сполучені Штати Європи – на протиположному впливу

²⁴ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 830.

²⁵ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 822. У своїх працях С. Рудницький приділив значну увагу, щоб обґрунтувати самостійність й окремішність українського народу; спираючись на об’єктивні дані національного складу та історичні особливості, обґрунтовано означив межі суцільної української території (Див.: Зоя Баран, “Україна між Сходом і Заходом в інтерпретації Степана Рудницького”, 324–330).

²⁶ Ольгерд Бочковський, “Т. Г. Масарик, національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації)” в книзі *Ольгерд Іполит Бочковський, вибрані праці та документи. Том 2*, 179.

²⁷ Ольгерд Бочковський, “Т. Г. Масарик, національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації)”, 179.

²⁸ У 1932 р. з’явилася спільна робота О. Бочковського, Ісаака Мазепи та Панаса Феденка під псевдонімом М. Петришин (*Ольгерд Іполит Бочковський, вибрані праці та документи. Том 1*, 7). М. Петришин, *Будують чи руйнують? (з приводу діяльності організації українських націоналістів)*. (Б.м. Видавництво “Пролом”, 1932), 5.

²⁹ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 830.

більшовицької Росії, і економічному домінуванню США (за межі об'єднання Р. Куденгофе-Калергі виніс Велику Британію та Росію, які, на його думку, становили самостійні регіони впливу). Польщі відводилася роль форпосту на східному кордоні такого утворення³⁰. Паралельно російські інтелектуали-емігранти розвинули суспільно-політичну течію євразійство, маніфестом якої стали книга М. Трубецького “Європа і людство” (1920) та збірник “Вихід до Сходу. Передчуття і звершення. Ствердження євразійців” (1921). Доповнив доктрину ще один надхненник євразійства Петро Савицький, який і обґрунтував поняття “Євразія” як синтез географічних, геополітичних, культурологічних, економічних та історичних аспектів. У центрі ідеології – теза про унікальність середнього, між Сходом і Заходом, становища Росії³¹. Теоретичні засади доктрини на практиці мали довести, що всі народи Росії – Євразії, в тому числі український, могли існувати лише в межах єдиного цілого, зберігаючи за російським народом головні позиції³².

О. Бочковський, у зв'язку з появою таких проєктів, наголошував, що з т. з. геополітичного, розташування України між Європою та Азією, “коли, з одного боку, виринула думка про Паназію, а з другого – є проєкт Паневропи, не згадуючи вже про оригінальну ідеологічну спробу обґрунтування Євразії”, надає Україні великого політичного значення³³. Науковець, аналізуючи проєкт створення “Пан-Європи” Р. Куденгове-Калергі, підкреслив, що в ідеології паневропеїзму українці виявилися знехтуваними, а Велика Україна була передана “на поталу євразійській Росії”³⁴. О. Бочковський вважав, що Р. Куденгове-Калергі “не зрозумів і не оцінив як слід європейської традиції в історії України як заборони Європи проти Азії. Без України Паневропа, беручи під увагу активізацію Молодої Азії та спроби самовизначення Євразії, буде мертвонародженою дитиною. Не Польща, але Україна мусила би стати східною сторожею майбутньої Паневропи”³⁵. О. Бочковський вважав, що необхідно різними методами поширювати знання про Україну та українців за кордоном, щоб “український нарід зміг роздобути собі відповідне місце між великими народами світу”³⁶.

³⁰ Antoni Marszałek, *Z historii europejskiej idei integracji międzynarodowej*. (Jydz: Uniwersytet Jydzki, 1996), 74–76.

³¹ Тамара Полещук, “Російське євразійство: традиція та сучасність” в книзі *Refleksje o przeszłości, spojrzenie na współczesność. Monografia*. (Kraków: Wydawnictwo Drukarnia Styl Anna Duga, 2018), 406–432; Павло Михед, “Українсько – російський культурний діалог у концепціях євразійців”, *Сіверянський літопис*. (Чернігів, 1999, №2), 130–136.

³² Див.: Тамара Полещук, “Російське євразійство: традиція та сучасність”, 408, 412.

³³ Ольгерд Бочковський, “Т. Г. Масарик, національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації)”, 281–282.

³⁴ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 925.

³⁵ Там само.

³⁶ Ольгерд Бочковський, Степан Сірополко, *Українська журналістика на тлі доби (історія, демократичний досвід, нові завдання)*, За ред. К. Костева й Г. Комаринського. (Мюнхен: Український технічно-господарський інститут, 1993), 193.

О. Бочковський наголошував на так зв. подвійному аспекті української справи. Він вказував на “своєрідний український дуалізм, не тільки краєвий, але до значної міри і психо-національний, що є вислідом неоднакового історично-політичного розвитку Великої та Західної України (конкретно – Східної Галичини)”³⁷. Вчений визнавав, що перебіг націогенези “гальмувався політичними репресіями держав, що запанували на українських землях”³⁸ упродовж історичного розвитку. Водночас, він вважав, що головний центр власної державности України лежить у російській її частині, а тому реалізація її “державно-самостійницьких ідеалів і домагань залежить насамперед від відірвання російської України від Росії”³⁹. Пишучи свою працю “Фінляндія та фінляндське питання” у 1916 р., політолог наголосив на позитивних наслідках для майбутнього України об’єднання “російської України” з “австрійською Україною” у “суцільну політичну автономну одиницю з Австрією”⁴⁰. Очевидно, О. Бочковський розглядав таке утворення як тимчасове: вже у праці “Національна справа” 1920 р. він пояснював, що такий “автономізм має стати правною нормою нового майбутнього державно-національного життя, отже, загальною засадою дальшого державно-національного будівництва, а не образливою милостинею”⁴¹. Події української революції 1917–1919 рр. учений оцінив як героїчні зусилля на шляху до здобуття самостійности, яку, на жаль, “мало організована українська національна стихія, без попереднього політичного досвіду” не змогла зреалізувати⁴². Якщо найбільшою проблемою в давні часи для України були природа, то для нового часу – люди, а саме внутрішня розпорошеність та відсутність політичної координації. Тим не менше, О. Бочковський був оптимістично налаштований щодо майбутнього України, яке, на його переконання, залежатиме від “хисту та політичної зрілості української нації”, тобто від того як швидко український народ “стане модерною нацією”⁴³. Щоправда вчений навіть дещо перебільшував можливий вплив на міжнародну політику України, зауважуючи в 1930 р.: “В наш час, коли вся західноєвропейська політика, попри всі свої диктаторські ухили, ніяк не може втекти від демократії, а навпаки, свою майбутність мусить базувати на ідеалах чистої демократії, Україна зі своїми старими демократичними традиціями покликана бути авангардом світової демократії на Сході Європи”⁴⁴.

³⁷ Ольгерд Бочковський, “Боротьба народів за національне визволення. Націологічні нариси” в книзі *Ольгерд Іполит Бочковський, вибрані праці та документи. Том 2*, 382.

³⁸ Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 830.

³⁹ Ольгерд Бочковський, “Фінляндія та фінляндське питання”, 381.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Ольгерд Бочковський, “Національна справа (статті про національне питання в зв’язку з сучасною війною)” в книзі *Ольгерд Іполит Бочковський, вибрані праці та документи. Том 1*, 563.

⁴² Ольгерд Бочковський, “Вступ до націології”, 830.

⁴³ Там само, 831.

⁴⁴ Ольгерд Бочковський, “Т. Г. Масарик, національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації)”, 282.

О. Бочковський схилявся до думки, “що власне українське питання має всі об’єктивні дані для того, щоби трактуватися в міжнародному аспекті як світова проблема”, оскільки “Україна, безсумнівно, має всі вигляди стати політичною віссю і кристалізаційним центром Сходу Європи у майбутньому”⁴⁵, а вільна, незалежна і демократична Україна – це не лише внутрішня справа українського народу, але й істотна умова світового миру і безпеки народів (“в інтересах світового миру самостійність України...”⁴⁶).

Отже, у своїх розмірковуваннях щодо української дилеми “Схід чи Захід” О. Бочковський схилявся до точки зору, що Україна, незважаючи на складність її географічного розташування, яке сприяло постійним територіальним зазіханням сусідів та перетворило їх на головних ворогів незалежності, має всі природні, економічні та внутрішньополітичні дані для будівництва власної держави. На думку вченого, самостійна Україна повинна стати суб’єктом союзу “Пан-Європа” та виконувати роль його східної межі.

“ORIENT OR OCCIDENT”: THE PROBLEM OF CHOOSING UKRAINE IN OLGERD BOCHKOVSKYI’S INTERPRETATION

Zoya BARAN

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries
Universytetska str.,1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: zoya_baran@ukr.net

In the numerous writings of the scientist Olgierd Bochkovsky (1885–1939) the theme of the enslaved nations. Exploring the so-called unhistorical nations he highlighted three phases in the process of their national renaissance: the revival of culture (the return to the native language and its development), economic emancipation, and politicization of the movement toward autonomy or independence. He denied the idea of unity between the Ukrainian and Russian peoples (pan-Russian nation or triune Russian nation), considering that the Ukrainian people have every reason to create an independent state. He identified the difficulties that existed for its realization: the geographical location of Ukraine, which was the boundary between Europe and Asia, the split of Ukraine and the opposite historical and political development of the Dnieper Ukraine and Western Ukraine and the lack of unity among Ukrainian politics. The scientist gave positive predictions about the future of Ukraine only on the condition of the formation of a modern Ukrainian nation. Independent and democratic Ukraine, which was supposed to become the center of the crystallization of Eastern Europe, according to O. Bochkovsky, is a condition for world peace and security of peoples.

Keywords: safety, Bochkovskiy, geopolitics, Pan European Union, Ukraine.

⁴⁵ Ольгерд Бочковський, “Т. І. Масарик, національна проблема та українське питання (спроба характеристики та інтерпретації)”, 281.

⁴⁶ Там само, 283.

REFERENCES

- Baran, Zoya, “Ukraina mizh Skhodom i Zakhodom v interpretatsii Stepana Rudnytskoho” v knyzi *Historia – Mentalność – Tozsamość. Rosia i Europa Zachodnia w polskiej i ukraińskiej historiografii XIX i XX wieku*. Pod redakcja E. Koko, M. Nowak i L. Zaskilniaka. (Gdańsk: Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, 2013), 324–330. (in Ukrainian)
- Baran, Zoya, “Heopolitychni idei Yurii Lypy v suchasnomu vymiri” v knyzi *Refleksje o przeszłości, spojrzenie na współczesność. Monografia*. (Kraków: Wydawnictwo Drukarnia Styl Anna Dura, 2018), 392–405. (in Ukrainian)
- Bochkovskyi, Olgerd, “Do p. Eduarda Errio. Otvertyi lyst prof. O.I. Bochkovskoho” v knyzi *Olgerd Ipolyt Bochkovskyi. Vybrani pratsi ta dokumenty v 2 t.* (Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, 2018). T. 1, 105–108. (in Ukrainian)
- Bochkovskyi, Olgerd, “Finliandiia i natsionalne pytannia” v knyzi *Olgerd Ipolyt Bochkovskyi. Vybrani pratsi ta dokumenty v 2 t.* (Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, 2018). T. 1, 377–468. (in Ukrainian)
- Bochkovskyi, Olgerd, “Natsionalna sprava (statti pro natsionalne pytannia v zviazku z suchasnoiu viinoiu)” v knyzi *Olgerd Ipolyt Bochkovskyi. Vybrani pratsi ta dokumenty v 2 t.* (Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, 2018). T. 1, 469–654. (in Ukrainian)
- Bochkovskyi, Olgerd, “T.G. Masaryk, natsionalna problema ta ukraińskie pytannia (sproba kharakterystyky ta interpretatsii)” v knyzi *Olgerd Ipolyt Bochkovskyi. Vybrani pratsi ta dokumenty v 2 t.* (Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, 2018). T. 2, 9–284. (in Ukrainian)
- Bochkovskyi, Olgerd, “Borotba narodiv za natsionalne vyzvolennia. Natsiolohichni narysy” v knyzi *Olgerd Ipolyt Bochkovskyi. Vybrani pratsi ta dokumenty v 2 t.* (Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, 2018). T. 2, 285–602. (in Ukrainian)
- Bochkovskyi, Olgerd, “Vstup do natsiolohii” v knyzi *Olgerd Ipolyt Bochkovskyi. Vybrani pratsi ta dokumenty v 2 t.* (Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, 2018). T. 2, 603–940. (in Ukrainian)
- Bochkovskyi, Olgerd, Siropolko, Stepan, *Ukrainska zhurnalistyka na tli doby (istoriia, demokratychnyi dosvid, novi zavdannia)*, Za red. K. Kosteva i H. Komarynskoho. (Miunkhen, 1993), 204 s. (in Ukrainian)
- Kanevska, Iryna, “Olgerd Ipolyt Bochkovskyi – narys biohrafii” v knyzi *Olgerd Ipolyt Bochkovskyi. Vybrani pratsi ta dokumenty v 2 t.* (Kyiv: Ukraina Moderna, Dukh i Litera, 2018). T. 1, 11–98. (in Ukrainian)
- Masnenko, Vitalii, “Ukraina, Polshcha, Rosiia u systemi tsyvilizatsiinykh koordynat: viziia Viacheslava Lypynskoho” v knyzi *Historia – Mentalność – Tozsamość. Rosia i Europa Zachodnia w polskiej i ukraińskiej historiografii XIX i XX wieku*. Pod redakcja E. Koko, M. Nowak i L. Zaskilniaka. (Gdańsk: Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, 2013), 307–323. (in Ukrainian)
- Mykhed, Pavlo, *Ukrainsko – rosiyskyi kulturnyi dialoh u kontseptsiiakh yevraziitsiv. Siverianskyi litopys* (Chernihiv, 1999), № 2, 130–136. (in Ukrainian)
- Poleshchuk, Tamara, “Rosiiske yevraziistvo: tradytsiia ta suchasnist” v knyzi *Refleksje o przeszłości, spojrzenie na współczesność. Monografia*. (Kraków: Wydawnictwo Drukarnia Styl Anna Dura, 2018), 406–432. (in Ukrainian)
- Poleshchuk, Tamara, “Ukrainska chy “spilnorosiiska” (“obshcherusskaia”) kultura: z istorii ukrainsko-rosiyskykh intelektualnykh dyskusii ostannikh desiatylyt XIX – pochatku XX st.”, *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna. Spetsialnyi vypusk: na poshanu profesora Romana Shusta*. Za red. Ihora Pidkovy, Ruslana Siromskoho, Romana Tarnavskoho. (Lviv: LNU im. Ivana Franka, 2019), 741–758. (in Ukrainian)

- Petryshyn M., *Buduiut chy ruiniuit? (z pryvodu diialnosti organizatsii ukrainskykh natsionalistiv)*. (B.m., Vydavnytstvo "Prolom", 1932), 36 s. (in Ukrainian)
- Rudnytskyi, Stepan, "Ukrainska sprava zi stanovyshcha politychnoi heohrafiï" v knyzi S. Rudnytskyi, *Chomu my khochemo samostiinoi Ukrainy*, (Lviv: Svit, 1994), 416 s. (in Ukrainian)
- Telvak, Vitalii, "Rosiiia ta Yevropa v istoriosofskomu dyskursi y istoriohrafichnii spadshchyni Mykhaila Hrushevs'koho" v knyzi *Historia – Mentalność – Tozsamość. Rosia i Europa Zachodnia w polskiej i ukraińskiej historiografii XIX i XX wieku*. Pod redakcją E. Koko, M. Nowak i L. Zaszkiłniaka. (Gdańsk: Wydawnictwo uniwersytetu Gdańskiego, 2013), 298–306. (in Ukrainian)
- Terlets'kyi, Omelian, *Istoriia Ukrain's'koi derzhavy. Tom 1-2. Tom 1. Kniazha doba*. (Niu York: vydavnytstvo Chartoryiskyykh, 1972), 556 s. (in Ukrainian)
- Dhand, Otilia, *The idea of Central Europe. Geopolitics, culture and regional identity*. (London, New York: L.B. Tauris, 2018), 260 p. (in English)
- Herbert, Sydney, *Nationality and its problems*. Assistant lectures, University college of Wales, Aberystwyth, (London: Methuen and Co. LTD, 1920), 226 p. (in English)
- Hroch, Miroslav, *Social reconditions of national revival in Europe. A comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations*. Translated by Ben Fowkes. (New York: Cambridge University Press, 1985). 220 p. (in English)
- Marszałek A., *Z historii europejskiej idei integracji międzynarodowej*. (Łódź: Uniwersytet Łódzki, 1996). 237 s. (in Polish)